

Satura.

Spisal L. Pintar.

V Ljubljani je možič,
ki misli, da je ptič —

Rebič je bil za Prešernovega šolanja na ljubljanskem liceju profesor za grško filologijo; pisal se je mož Elija Rebitsch z nemškim pravopisom. Njegov hvaležni učenec Jožef Kovačič, stolni korar v Trstu, je spisal l. 1869. za Drobtinice (XX, 187) o svojem učitelju kratek životopis, iz katerega hočem posneti naslednje podatke.

Elija Rebič se je rodil v vasi Stojdragi ali Stojdraži na Gorjancih v Žumberški vojaški krajini 12. septembra 1784. Oče Pavel je pal kot naddesetnik l. 1789 pod Lavdonom pri naskoku Belgrada, zapustivši vdovo Maro z dvema sirotama, Elijem in Marico. Najprej je poslala mati našega Elija v šolo v Brežice, dalje v Karlovec in po dokončanih tu malih šolah dalje v latinske v Celje in potem v Maribor. Modroslovje je dovršil v Ljubljani, potem vstopil v grško katoliško semenišče v Zagrebu — in želel biti posvečen po rimsko-katoliškem obredu. Ker mu to ni izšlo po volji, je šel v Gradec na pravoznanstvo ter postal leta 1812 okrajni komisar na slovenskem Štajerju, pa se v tej službi ni čutil srečnega in zadovoljnega. Na celjski gimnaziji izpraznjena in razpisana služba ga izvabi h konkurznim izpitom — in 25. decembra 1812 ga je izbrala c. kr. dvorna komisija za šolstvo med profesorje humanitetnih šol. Slomšek je bil v Celju njegov učenec. Tukaj se je Rebič zaročil s hčerjo advokata, rojeno Ljubljančanko, Marijo Kastelic. V Celju je bil le nekaj črez tri leta in leta 1816 so ga prestavili v enako službo v Ljubljano za Vodnikovega naslednika, kjer je ostal na isti stopnji do leta 1826, ko so ga povišali za profesorja klasične filologije in občne zgodovine na filozofiji. Leta 1849 je dobil veliko zlato svetinjo za zasluge in po dokončanem šolskem letu 1854 je stopil kot licejski prefekt v pokoj. Po novem letu 1865 je zbolel in po kratki bolezni umrl 17. januarja — ter počiva pri Sv. Krištofu poleg svojega sošolca in tovariša Jurja Pavška.

Rebič je bil načitan in učen mož, ki je poleg hrvaške materinščine znal slovensko, nemško, latinsko, grško in za potrebo francosko, — sicer pa velik čudak, originalen posebnež. Bil je pobožen

in zmeren, znan kot antialkoholik in antinikotnik („hud na toba-karje“). Z desnico na čelo in srce kažoč, je imel navado vzklikati: „Tu nič — in zopet tu nič — o ubogi svet, ki take rojence imaš!“ Drugi pripovedujejo, da je često opominjal svojim učencem: „Der Mensch muß Kopf und Herz am rechten Ort haben“, pripovedujejo seveda s hudomušnim dostavkom, da je pri besedi Kopf položil desnico na prsi, a pri Herz pokazal s kazalcem na čelo. Pri važnih zgodovinskih dogodbah se je v svojem predavanju rad razvnel ter s svojo živo in razločno besedo zašel v pridigarski ton. Zaradi te bobneče njegove retorike so ga baje učenci šaljivo imenovali grmečega Peruna (Juppiter tonans) — in kdo ve, če mu ni morda ravno šegavi Prešeren obesil tega priimka, vsaj je tudi — veleučencemu sicer, a domišljavemu Kopitarju naprtil vzdevek „visoki gromovnik“.

Rebič je poočetno ime (patronymicum) s priponko „-itj“, izvedeno iz Reb (Jereb) enako kakor Rabič ali Robič iz Rab ali Rob. Kakor je Rab (Raab; javaljne = vran, krokar) iz stsl. apelativnika „rabъ“ (servus) zaosebljen: — rob = ujetnik, suženj, torej Robič (Servius): — enako nam je tudi Reb (primeri Rebek) razlagati menda iz korena „rembъ“, pa mislim, da ne tako, češ da se je vprav ime ptiča „reb“ ali „jereb“ (Repphuhn) preneslo prosto na osebo, — ampak tako, da isti apelativnik, ki označuje grahasto-pikastega ptiča, jereba, označuje tudi po licu pegavega ali od osepnic hrpavega človeka (sommersprossig, pockennarbig). — Znano je, da sta bila i Prešeren i Čop kolikor toliko vneta etimologa, da sta za priimki tudi iskala prvotnih pomenov dotičnih imen, da sta jih v tem zmislu tudi prevajala, bodisi slovenila, bodisi latinila, da jima sploh niso bila osebna imena slučajne konvencionalne brezpomembnice. Naštejmo nekaj vzgledov. Kopitar jima je Formularius (mož kopitni), Anastazij Grün pa ali Turjačan ali Zelenec. Prešeren piše Čopu iz Celovca (Lj. Zvon VIII. 571.): „Das Stück (Budik's „Adolf von Nassau“) hat mich auf die Etymologie des Namens Budik geführt. Bud Widhopf, inde deminutivum Budik“. (Primeri: Vodeb, Vdovič iz Vdobič, Dabovič.) V svojem imenu vidi Prešeren razposajenca in objestneža,¹⁾ ko sproži nase sršena:

Smé nekaj nas, kèr smo Prešérnove, biti prešérnih;
Pesem káže dovòlj, kàk je naš óče kroták.

¹⁾ Etimologom bodi opomnjeno, da za „objesten“ ne velja Miklošičeva razlaga (V. Gr. I, 344) eigentlich „voll angeeiffen“, da besedi ne služi za podlago koren „jad“, ampak „buj“, da je „objest“ nastala iz „bujest“, t. j. silovitost. — —

Razumljivo in ob sebi umevno se mu zdi, da Holzapfel (Lesničnik) ne more peti sladkih in Levičnik ne pravih. — Prevzeta gospodična v „Prekopu“ se zove „Severa“, t. j. stroga, ki ostro sodi o mladem svojem pevcu, a mladi pevec v „Neiztrohnjênem srcu“ se imenuje Dobroslav, ki je dobrosrčen in brez zlobe, potrpežljivo vdan v svojo usodo itd. Dvomno je, ali je Prešeren znal za kako etimologično razlago imena „Rebič“, ali je ni znal, gotovo pa je, da je kedaj o njej razmišljal, ker je bil videti na taka tolmačenja zelo nagnjen, a gotovo tudi, da je tisto ime nalašč izpremenil v „Repîč“, da je le izvrtal priliko, da se iz bombastnega govoruna izza katedre, obenem Pavškovega prijatelja, malo porogljivo pošali. Zanimivo bi bilo vedeti, kedaj da je Prešeren to zbadljivico zložil, ali že v dijaški svoji prešernosti, ali šele pozneje, če je bil morda Rebič s tovarišem Pavškom kaj soudeležen pri cenzurnih intrigah zoper Čebeličarje in zoper Prešernovo literarno delovanje. — —

Zmisel zbadljivice pa je tale: Mož misli, da je mož — globokoučen in visokomiseln, da je v literarnih in modroslovnih stvareh njegova sodba temeljita in veljavna, — a v resnici je samo možič, precej omejenega obzorja, ki brez kritične svoje zmislivosti, brez estetične razsodnosti v svojih tiradah z blestečim visokoslovjem samo ponavlja iz knjig nabrbano učenost. Pomniti je, da Rebič po osebi ni bil majhne, cahejske postave, ampak dosti visokorasel, da tedaj pomanjševalnica „možič“ ne more veljati njegovi staturi. Mož misli, da je ptič (ein Blitzkerl!), ki se z drznim poletom kakor blisk dvigne nebu pod oblake v svoji učenosti in duhovitosti, — da je ptič, ki mu ga ni para, — da je ptič, t. j. da visoko nadkriljuje druge. Toda mož se v svoji domišljavosti moti, on je le zadnji ptičev privesek, namreč repîč (codetta, Schwänzchen), nekakov vlečkonosec v izprevodu prosvetljencev, — stržèk, skrit med peresi orlovega repa pri tekmovalnem vzletu ptičev [v zmyslu znane basni]. Tako je zafrknil zbadljivec Prešeren Rébiča, premenivši mu ime v Repîč. —

* * *

V Ljubljani je dehúr —

Dolgo nisem mogel razumeti čudne zveze v znanem sršenu na Čopa z naslovom „Čudni dehúr“. — Nikdar nikjer še nisem ne bral ne slišal, da bi dehurji knjige žrli; to opravljajo razni knjižni molji. — In če nam ime „knjižni molj“ (Bücherwurm) v prenesenem pomenu zaznamuje tudi osebo, ki vedno v knjigah tiči in venomer

po knjigah brba, vendar ne moremo pojmiti, zakaj in kako naj bi taki osebi rekli „dehúr“. — Dehúr ima temnorjavo, gorko in trpežno kožuhovino, ki je pa zaradi zoprnega duha malo čislana, in je znan pokončevalec podgan in miši, hrčkov in gadov — dà, gadov pik mu je neškodljiv. Izprva sem mislil: morda je Čopov zimski kožuh bil povod čudnemu vzdevku, potem zopet: morda je bilo temu povod dejstvo, da je bil Čop kolikor toliko krotitelj gada ste svojati, ki je nasprotovala Čebeličarjem. Toda oboje tolmačenje bi bilo neverjetno prisiljeno. — — Brez vsake zveze pa takov vzdevek vendar ne more biti. In tu mi pride na pomoč zgoraj omenjeno strastno veselje Čopovo in Prešernovo do etimologiziranja. Tudi Čop je kedaj vrtal in razglabljal o pomenu svojega imena. To je razvidno iz korespondence. Čop je pisal 1. marca 1820: „Neulich habe ich aus Görz von meinen Freunden Savio und Jeklin Nachrichten über den Vorschlag zur Befetzung der 3 Humanitäten erhalten. Da heißt es: „Unter den 5 Competenten (einer aus Gratz, einer von Fiume, die 3 übrigen kennen Sie) hat der H. Präf. Schoen nur zwey als taugliche Lehrer vorgeschlagen: H. Milharzhizh für Görz und einen gewissen **Cirranus**, der in Laibach competierte (nähmlich mich) für Fiume“. — Polatinjena oblika „Cirranus“ kaže, da so si razlagali ime „Čop“ za čopolasega kodravca (Krauskopf). — Polšesto leto pozneje (27. decemb. 1825) je pisal Čop iz Lvova Metelku: „Noch bestimmter unterscheiden wir ein doppeltes zh; schärfer in zhefna, zhevli, gelinder in zheda, zhaf. So würde bey uns jeder lachen, wenn man das Zh in meinem Namen so aussprechen würde, wie in zhaf. A propos: Schreiben Sie doch nicht meinen Namen Tschop — hier heiße ich nicht so, man spricht das zh ganz anders aus, und ich gebe mir gar keine Mühe die Aussprache zu berichtigen. Schlagen Sie im Linde czop nach, so werden Sie die Ursache finden.“ — No, če pogledamo v Lindejev slovník poljskega jezika, najdemo (I, 376), da pomeni czop storžast les za zatikanje bačev in sodov, t. j. naš čepek, a v prenesenem pomenu da zaznamuje tudi pijančka ali vinskega bratca. „Hop“ je znani medmet, s katerim se spremlja skok; zložen s predponko „z“ (ozir. „vz“) dobi obliko zhop (ozir. vzhop, t. j. poskok, exultatio). — Treznemu Čopu torej ni bilo prav, če bi ga bili Poljaki imenovali pijančka, ljubše mu je bilo, da so izgovarjali njegovo ime shop ter ga tako označevali za poskočnega, veselega človeka. Tu ne bomo mislili na skakače in flagelante, obrnimo se rajši na drugo stran. — Znani ptič „vdab“ se imenuje nemško Wiedehopf, kar razlagajo etimologi za Waldhüpf er, češ, ker po pašniških tleh

sredi lesa skakuca in goveje govno prebrskava. Isti ptič se pa tudi odlikuje po svojem čopu (Schopf, Federbusch). Res da imamo še drugih čopastih ptičev, tu je čopasta kokoš ali čopka (Schopfhenne), čoparica (Haubenmeise), čopasti škrjanec ali čufka (Haubenerche), pa tudi skovir ali čuk (Tschaffitel, Schopfeule) in uharica z nasršenim čopom, ki tej ponočni ptici daje mačje glave obraz. — Ko bi bil torej hotel Prešeren z namigljajem na Čopovo ime izbrati samo čopastega ptiča, bi si bil lahko za označenje mnogega študiranja (knjigožrtja) primerneje in resnobneje izbral čuka, Ate-ninega ali Minervinega ptiča, kot znak modrosti, kot atribut pravega literarnega lukubracijonista. — Toda Prešeren je bil tu maloresnoben hudomušnik, porogati se je hotel prijatelju Čopu, porogati zlasti zaradi njegove bojzljivosti proti gromovniku Kopitarju in ga tako posredno izpodbosti na literarni abecedni boj zoper Kopitarja in Metelka. Pravi mu „Čudni dehur! Grosser Maulmacher!“ češ, privatno se širokoustiš čez nasprotnike, javno si pa ne upaš nadnje. — „Lasse einmal Deine Ansichten über die Lettern drucken, ut infirmi corroborentur. — Accingere. „Rusticus exspectat“. — Oboroži se in pripravi na boj! Udari! — Tump ec le čaka in gleda debelo. Ti pa pokaži, da nisi „rusticus“, slaboumen preprostež (ein Tschapp, Tschapel —). Tako mislim, da je razumeti tukaj v pismu citat iz Horaca (Epist. I, 2, 42.) — in zopet se za izrazom „rusticus“ (Bauerntölpel) skriva nova etimologija imena Čop. — (Primeri primke: Čap, Čapel in Čaplovič, ki ni od „čaplja“, Reiher). Tako piše v pismu iz Celovca de dato 5. februarja 1832. Tudi v prihodnjem pismu čez dober teden (13. februarja) vlada še vedno neblagovonjavo vzdušje. Zasmehujoč Čopovo neodločnost in bojzljivost, pravi Prešeren:

Viel kratzfüsselnder Bücklinge macht Freund Čop dem Kopitar,
Lasst kein Fürzelein los, eh' er geschrieben nach Wien.

Tudi je v tem pismu Prešeren Čopa in Kastelca (kakor pravi) iz obzirnosti do njune perice oprostil, da lahko pri redigiranju Čebelice izpustita ono zabavljico, s katero je hotel stopiti Kopitarju na prste: (sonitus de formulario, t. j. crepitus ventris Fürzelein, je robot izraz za nespoštljivo opombo, naperjeno proti Kopitarju). — Čop in Kastelic sta se bala zamere pri dunajskem cenzorju Kopitarju in sta torej želela, naj bi Prešeren s tistim sršenom (sonitus, Fürzelein) odjenjal — in to je Prešerna jezilo, da imata tako malo poguma. Po njegovem mnenju bi moral Čop pokazati svoje zmožnosti ter odločno nastopiti proti Kopitarju, a ta se vede

kakor plašljivi čopec v d a b. Proti koncu ravno istega pisma navaja Prešeren že zgoraj omenjeno etimologijo imena Budik. Bil pa je ta mož knjižničar v Celovcu. — Torej bi utegnila veljati vzporedba: celovski v d a b (Budik) in ljubljanski knjižničar Čop, ki je tudi vdabove čudi, t. j. plašljiv. Vdab je namreč baje zelo plašljiv ptič in opazovalci trde, da vdaba že lastovica, ki v bližini in hitro preleti nad njim, tako prestraši, da kar zdrgetá in samega strahu razprostre svojo perjanico, razčeperi svoj čop. —

Zvezo med dehurjem in vdabom pa imamo v neprijetnem vonju obeh, prvi je smrduhar (Stänker, foetorius) in tudi drugi je smrdokavra (Stinkhahn). — Soditi bi se dalo, da je samo zaradi izraza „žrè“ zbadljivcu Prešernu bolj prijatelj dehur (požeruh) nego bedasti plašlivec vdab, — kajti Čop mu je knjigožrec, ne samo knjigo-brbec. — Izraz „figa“ naposled za izcimek iz požrtih in prebavljenih knjig je pa zopet popolnoma primeren zgoraj omenjenemu vzdušju. V „sršenu“ izraženo očitaje, da Čop ne dá od sebe najmanjše fige, je v navidezmem protislovju z naslednjim stavkom v elegiji:

„Nisi zaklepal domá ti žlahtnega blagodarova,
sebi 'zročeno mladost, druge si z njim bogatil.“ —

Toda pomisliti treba, da ima Prešeren tu drugačno stališče, drug smoter nego tam. V „sršenu“ je njegov namen, prijatelja prisiliti, da zastavi praznujoče pero, da stopi zoper Kopitarja in Metelka na literarni mejdan, da začne javno slovstvovati. V „elegiji“ pa je namen, pravično oceniti prijateljeve zasluge, ki si jih je bil ta stekel deloma na tihem že prej, zlasti pa z javnim slovstvom zadnja tri leta, že **po** Prešernovem sršenu. —

* * *

Slomšek — Zlomšek.

Tudi znani epigram na Slomška sloni na etimologiji, na napačni seveda in s hudomušnim namenom podtaknjeni etimologiji. Slomšek ima svoje ime po rojstnem kraju Slomu. Iz krajevnega imena Slom dobimo s priponko „-ski“ pridevnik Slomski, a iz tega s priponko „-jak“ (Slomsk-jak) Slomščák, ali z umaknjenim naglasom Slómšček in v onih narečjih, ki so glasovno skupino šč že zagladila v š, Slómšek. To je torej naseljenec na Slomu, kakor Pustoslemšek na Pustem slemenu ali Andolšek v Andolu. — Od besede zlomek (Teufel) si pa ne moremo misliti deminutiva zlomšek, bodisi, da je že izraz zlomek sam deminutivum iz zlom (?), bodisi, da je zló-mšk ali „zlómak“ toliko kot vražji zapeljivec, ki k zlu ali na zlo

mika (t. j. po Trubarjevo povedano „obračuje ino naklanja“); deminutiv bi bil le „zломček“ (Teufelchen). Ker smo že pri etimologiji, opomnimo o zlomku še nekaj. Pleteršnik ima (II, 926) po Murku in Cigaletu zabeleženo obliko „zlòm“ (Teufel) z opombo, češ da je beseda ublažena(?) iz „zlodej“. — Zlodej je zložen iz zlo + dêj [kor. dê-, deti, dejati], t. j. tisti, ki zlo de ali deje (zlo čini), der Böses stiftet. Primeri čaroděj. — Zlòm bo pa morda poimenjen pridevnik „zloběn“ (злoбѣнѣ), der Böse, in zloměk = zlobnik (злoбѣннѣкѣ) Za glasoslovno razlago b'n = m vzamem vzglede, ki se jih ravno domislim: Grōm iz „groběn“ (грѣбѣнѣ), idijot, bedak; Grum (Grub'n, Grud'n?: Gruděn = glebae addictus??); Alb'n (Planina) Alm, Hilb'n (luža) Hilm v Hilmteich, Rab'nvieh (brezsrčnež) Ramvieh. — Oblika „zlůnk“ iz „zlov'nk“ (t. j. zlob'n'k) kakor „obrůnk“ (Abhang) iz ob-rov'nk (Böschung) ob rovu. Primeri: gumno, gubno, guvno, guna (area). —

Ta epigram je bil Prešeren naperil zoper Slomška, ko je ta začel izdajati molitvenik „Kerfhanfko Devišstvo. Potrebni nauki ino isgledi sa shenfko mladoft“. Ta molitvenik je prvokrat izšel v Celovcu pri Leonu leta 1834 in je doživel, ko se mu je letnica prve izdaje podvojila, leta 1868 že osmo izdajo. Razpečaval se je torej precej dobro. —

Parafraza: „Hudič, ki je božji postavi, soseb zakonu ino devištvu sovraž in ki zato te stanove često na nečistost, v šuštvu ino prešuštvu obračuje ino naklanja“ (Trub.) — ta zlomek je ugrabil že premnogo devišstva. In ta ugrabek misli Slomšek nadomestiti in popraviti s svojim molitvenikom, s svojim navodilom k deviškemu življenju. — Kot Zlomšek od starega zlomka ugrabljeno zopet prodaja. —

Solnčna svatba.

Na njivo lega solnčni car,
pod njim trepeče zlata deva,
kot prt ju smeh neba odeva,
kot prt pregnjen čez oltar.

Ljubav bogov je večnomlada,
ne mrje in se ne rodi;
le nam pred žetvo klasje pada,
le v nas, o bratje, čas duši!

Vladimir Levstik.

